

С. М. Балабан, кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0001-5098-0770

Р. С. Нєдов, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Національна академія внутрішніх справ,
ORCID: 0009-0000-8158-5167

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОЧАТКОВОГО АНАЛІЗУ СТАНУ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ В ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ПАЛИВНО- МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

У статті визначено особливості початкового аналізу стану оперативної обстановки в процесі оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів.

Встановлено, що Аналіз стану злочинності на об'єкті оперативного обслуговування у сфері публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів має комплексний, багаторівневий характер і суттєво відрізняється від аналогічної діяльності в інших галузях економіки. Це зумовлено специфікою предмета закупівлі (високоліквідний товар), особливостями ринку паливно-мастильних матеріалів (високий рівень тінзації, значна частка посередників), а також поширеністю корупційних ризиків у процедурах публічних закупівель.

Визначено, що а відміну від загального аналізу злочинності, у даному випадку ключове значення має ідентифікація зв'язку кримінальних правопорушень саме з процедурою закупівель, що передбачає: визначення, на якому етапі закупівлі (планування, проведення тендеру, виконання договору) виникають злочинні прояви; встановлення, чи є злочинність наслідком маніпуляцій із процедурою закупівлі, чи вона пов'язана з подальшим обігом паливно-мастильних матеріалів; аналіз ролі службових осіб замовника, учасників торгів та посередників.

Зроблено висновок, що особливості початкового аналізу стану оперативної обстановки в процесі оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів полягають у його системному, міждисциплінарному та прогностичному характері, орієнтованому не лише на фіксацію вже вчинених правопорушень, а й на виявлення прихованих кримінальних процесів. Такий аналіз виступає ключовим елементом ефективного оперативного обслуговування, оскільки дозволяє своєчасно виявляти криміногенні ризики та визначати пріоритетні об'єкти впливу.

Ключові слова: аналіз, протидія, взаємодія, виявлення, розслідування, документування, оперативне обслуговування, оперативне супроводження, оперативна обстановка, злочин, розкрадання, кримінальне правопорушення, організована злочинність, працівник оперативного підрозділу, слідчий, Національна поліція України, публічні закупівлі, паливно-мастильні матеріали, бюджетні кошти.

S. M. Balaban, R. S. Niedov. State of scientific development of problem issues of operational service of economic entities that carry out public procurement of fuel and lubricants (based on dissertation research materials)

The article identifies the features of the initial analysis of the operational situation in the process of operational service of business entities that carry out public procurement of fuel and lubricants.

It is established that the analysis of the state of crime at the facility of operational service in the field of public procurement of fuel and lubricants has a complex, multi-level nature and significantly differs from similar activities in other sectors of the economy. This is due to the specifics of the subject of procurement (highly liquid goods), the characteristics of the fuel and lubricants market (high level of shadowing, a significant share of intermediaries), as well as the prevalence of corruption risks in public procurement procedures.

It is determined that, unlike the general analysis of crime, in this case, the identification of the connection of criminal offenses with the procurement procedure is of key importance, which involves: determining at which stage of the procurement (planning, tendering, contract execution) criminal manifestations occur; establishing whether the crime is a consequence of manipulations with the procurement procedure, or whether it is associated with the further circulation of fuel and lubricants; analysis of the role of the customer's officials, bidders and intermediaries.

It was concluded that the features of the initial analysis of the operational situation in the process of operational servicing of business entities that carry out public procurement of fuel and lubricants lie in its systemic, interdisciplinary and prognostic nature, focused not only on fixing already committed offenses, but also on identifying hidden criminal processes. Such analysis is a key element of effective operational servicing, as it allows for timely detection of criminogenic risks and identification of priority objects of influence.

Key words: analysis, counteraction, interaction, detection, investigation, documentation, operational service, operational support, operational situation, crime, embezzlement, criminal offense, organized crime, operational unit employee, investigator, National Police of Ukraine, public procurement, fuel and lubricants, budget funds.

Постановка проблеми. Держава завжди здійснювала заходи, спрямовані на забезпечення безпеки громадян та майна. Означене неможливе без здійснення спеціальних заходів, спрямованих як на викриття конкретних злочинців, так і збір інформації про стан громадської та політичної ситуації. Сьогодні однією з важливіших умов ефективної діяльності правоохоронних органів з нейтралізації впливу злочинності на суспільство є глибокий та всебічний її аналіз на підставі постійного моніторингу середовища функціонування правоохоронних органів. Без такого аналізу неможливо досягти позитивних результатів у сфері протидії злочинності [1, с. 245].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика здійснення аналізу оперативної обстановки, закріплених об'єктів та територій оперативного обслуговування були предметом наукових досліджень таких вчених, як: К.В. Антонов, В.І. Василичук, Д.В. Волков, Д.В. Говорун, В.В. Дараган, О.Ф. Долженков, В.В. Поливода, В. Д. Пчолкін, В.Л. Ортинський, І. А. Федчак, В.Ю. Суканов, В.В. Шендрик та інші.

Водночас питання здійснення початкового аналізу стану оперативної обстановки в процесі оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів залишилось поза увагою дослідників.

Метою статті є визначення особливостей початкового аналізу стану оперативної обстановки в процесі оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану злочинності на об'єкті оперативного обслуговування є одним із ключових елементів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції, оскільки саме він формує основу для прийняття обґрунтованих управлінських та тактичних рішень. Особливої актуальності це питання набуває у сфері публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів, яка характеризується значними обсягами бюджетного фінансування, високим рівнем комерційної привабливості та наявністю стійких криміногенних ризиків.

Специфіка зазначеної сфери зумовлює необхідність не лише фіксації кількісних показників злочинності, а й глибокого дослідження її якісних характеристик, зокрема визначення типових способів вчинення кримінальних правопорушень, встановлення їх зв'язку з окремими етапами процедур публічних закупівель, а також виявлення системних чинників, що сприяють їх поширенню. Водночас аналіз стану злочинності у цій сфері ускладнюється високим рівнем латентності правопорушень, використанням формально законних механізмів для прикриття протиправної діяльності та наявністю складних фінансово-господарських схем.

В. В. Дараган досліджуючи питання розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту, зазначає що матеріалами, які характеризують криміногенну обстановку є:

- відомості щодо зловживань в сфері державних закупівель;
- матеріали про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель та осіб, які їх скоїли;
- відомості про осіб, що можуть скоїти злочини та осіб, які стоять на профілактичному обліку;
- копії документів, складених контролюючими органами за результатами перевірки сфери державних закупівель;
- копії відмовних матеріалів, про факти зловживань в сфері державних закупівель;
- данні про рекламації, претензії, скарги, арбітражні суперечки;
- довідки про найбільш криміногенні ділянки;
- копії заяв і повідомлень громадян (посадових осіб) про правопорушення в сфері державних закупівель;
- орієнтування інших оперативних підрозділів [2].

Крім того, автор також зауважує на тому, що для якісного супроводження процесів закупівлі товарів, робіт і послуг державними підприємствами залізничного транспорту, оперативному співробітнику, який відповідає за даний напрямок роботи, просто необхідно користуватися ресурсами глобальної мережі Internet. Це зумовлено насамперед наступними чинниками:

- законодавство, яке регулює питання закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти знаходиться в стадії становлення. У зв'язку з чим в ньому відбуваються постійні зміни та доповнення;
- оголошення про заплановану закупівлю та результати закупівель за державні кошти публікуються на веб-порталі з питань державних закупівель;

– можливість спостереження за повідомленнями про порушення у сфері державних закупівель в засобах масової інформації;

– вільний доступ до більшості ресурсів;

– відносно доступна вартість отримання такої інформації [3, с. 154].

У свою чергу С.В. Нагачевський з метою відстеження оперативної обстановки у сфері державних закупівель пропонує вивчати такі матеріали:

– відомості щодо зловживань у сфері державних закупівель;

– матеріали про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель, та осіб, які їх учинили;

– відомості про осіб, що можуть учинити злочини, та осіб, які стоять на профілактичному обліку;

– копії документів, складених контролюючими органами за результатами перевірки сфери державних закупівель;

– копії відмовних матеріалів про факти зловживань у сфері державних закупівель;

– дані про рекламації, претензії, скарги, арбітражні суперечки щодо процесу державних закупівель;

– копії заяв і повідомлень громадян (посадових осіб) про правопорушення в сфері державних закупівель;

– орієнтування інших оперативних підрозділів [4, с. 75].

Як свідчить наведений аналіз, науковці, які досліджували окремі аспекти протидії злочинності у сфері публічних закупівель, достатньо ґрунтовно окреслили коло інформації, що підлягає вивченню для оцінки стану оперативної обстановки у цій сфері. Водночас питання методики та змістовного аналізу такої інформації залишилися поза належною увагою у більшості досліджень.

Аналіз стану злочинності на об'єкті оперативного обслуговування у сфері публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів (далі – ПММ) має комплексний, багаторівневий характер і суттєво відрізняється від аналогічної діяльності в інших галузях економіки. Це зумовлено специфікою предмета закупівлі (високоліквідний товар), особливостями ринку ПММ (високий рівень тінізації, значна частка посередників), а також поширеністю корупційних ризиків у процедурах публічних закупівель.

Першочерговим елементом аналізу є встановлення характеру злочинності, що проявляється у визначенні:

– домінуючих видів кримінальних правопорушень, пов'язаних із закупівлею ПММ;

– типових способів їх вчинення;

– структури злочинної діяльності (одиночні епізоди чи системні схеми).

Для сфери закупівель ПММ характерними є такі групи злочинів:

– розкрадання бюджетних коштів шляхом завищення цін на ПММ;

– службові зловживання під час визначення переможців тендерів;

– фіктивне підприємництво та використання «транзитно-конвертаційних» структур;

– легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– ухилення від сплати податків у процесі постачання ПММ.

Особливістю є те, що зазначені злочини, як правило, вчиняються не ізольовано, а у взаємозв'язку, утворюючи складні кримінальні схеми.

На відміну від загального аналізу злочинності, у даному випадку ключове значення має ідентифікація зв'язку кримінальних правопорушень саме з процедурою закупівель, що передбачає:

– визначення, на якому етапі закупівлі (планування, проведення тендеру, виконання договору) виникають злочинні прояви;

– встановлення, чи є злочинність наслідком маніпуляцій із процедурою закупівлі, чи вона пов'язана з подальшим обігом ПММ;

– аналіз ролі службових осіб замовника, учасників торгів та посередників.

Практика свідчить, що найбільш криміногенно вразливими є:

– етап формування технічних вимог (створення дискримінаційних умов);

– етап оцінки тендерних пропозицій (упереджене визначення переможця);

– етап виконання договору (постачання неякісного або меншого обсягу ПММ при повній оплаті).

Важливим елементом є дослідження типових механізмів злочинної діяльності, що дозволяє прогнозувати нові правопорушення.

Для сфери ПММ характерні такі схеми:

– цінні маніпуляції (штучне завищення вартості через узгоджені дії учасників);

– змова учасників торгів (імітація конкуренції);

– використання фіктивних постачальників;

– постачання неякісного або «розбавленого» пального;

– легалізація коштів через ланцюги підконтрольних підприємств.

Особливістю є те, що такі схеми часто мають міжрегіональний або міжгалузевий характер, що ускладнює їх виявлення.

Злочинність у сфері публічних закупівель ПММ характеризується високим рівнем латентності, що обумовлено:

- участю у схемах службових осіб;
- використанням легальних процедур як прикриття;
- складністю виявлення фактичних обсягів і якості поставленого пального.

У зв'язку з цим аналіз має включати:

– вивчення непрямих ознак правопорушень (аномальні ціни, часта зміна постачальників, участь пов'язаних компаній);

- використання інформації з відкритих джерел та аналітичних систем;
- зіставлення даних різних реєстрів і баз.

Аналіз стану злочинності передбачає визначення:

– основних категорій правопорушників (службові особи замовника, керівники підприємств-постачальників, посередники);

- характеру їх взаємодії (стійкі злочинні групи чи ситуативні зв'язки);
- наявності корупційних або афілійованих зв'язків.

Особливістю є формування стійких корупційно-господарських зв'язків, які забезпечують тривале функціонування злочинних схем.

Важливим є дослідження змін у стані злочинності:

- збільшення або зменшення кількості правопорушень;
- поява нових схем;
- адаптація злочинців до змін законодавства (наприклад, впровадження електронних закупівель).

Для сфери ПММ характерною є швидка трансформація способів вчинення злочинів, що потребує постійного оновлення аналітичної інформації.

У цілому, результати аналізу стану злочинності використовуються для:

- визначення пріоритетних напрямів оперативного обслуговування;
- планування оперативно-розшукових заходів;
- формування агентурної мережі;
- прогнозування криміногенних ризиків;
- організації взаємодії з іншими органами.

Висновки. Таким чином, особливості початкового аналізу стану оперативної обстановки в процесі оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів полягають у його системному, міждисциплінарному та прогностичному характері, орієнтованому не лише на фіксацію вже вчинених правопорушень, а й на виявлення прихованих кримінальних процесів. Такий аналіз виступає ключовим елементом ефективного оперативного обслуговування, оскільки дозволяє своєчасно виявляти криміногенні ризики та визначати пріоритетні об'єкти впливу.

Список використаних джерел:

1. Шинкаренко І.Р. Моніторинг оперативної обстановки як чинник ефективності протидії злочинності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 3. С. 244-255.
2. Дараган В.В. Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.09 / ДДУВС. Дніпропетровськ, 2012. 276 с.
3. Дараган В.В. Використання ресурсів глобальної мережі Internet під час оперативного супроводження процесів закупівель за державні кошти підрозділами ДСБЕЗ на залізничному транспорті. Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 26 березня 2010 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2010. С. 153-157.
4. Нагачевський С.В. Оперативно-розшукове виявлення та документування злочинів, вчинених службовими особами у сфері державних закупівель: Монограф. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 196 с.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025